

Nu eens een plaatje uit eigen kring: zó zag Tine Max de discussies tijdens de zomer-„school” van de humanistische stichting „Socrates”. De heer, die met opgeheven vinger zijn betoog kracht bijzet, is drs. Redeker. Hij beantwoordt vragen, hem gesteld na zijn lezing over „Wordende kunst in wordende samenleving”. Het is geen toeval, dat hij dáárover sprak, want de gehele zomer-„school” – van 23–28 juli gehouden in de Int. School voor Wijsbegeerte – was gewijd aan „Humanisme en kunst”. De bezonnebrilde heer naast Redeker is d'Angremont, die vijf dagen als „vader” voor 45 zich in de relatie humanisme-kunst verdiependen fungeerde in gelijke mate, als mevrouw Max de zorgende „moeder” was.

„Socrates” kan met trots terugzien op deze zomer-„school”. Wij schrijven opzettelijk „school”, omdat wij de indruk hebben dat dit woord in zijn formele betekenis mensen afschrikt. Of het nu daaraan lag, of ook aan het onderwerp, spijtig is het vast te stellen dat het aantal „scholieren” groter had kunnen zijn. Tja, dat onderwerp: wij menen soms te konstateren, dat kunst in het leven van vele Verbondsleden niet zo'n grote plaats inneemt als waarop zij, krachtens haar wezen, recht heeft. Is zij niet de schoonste uiting van 's mensen geestes- en gevoelsleven? Tijdens de discussies op de zomer-„school” werd meermalen de klacht geuit, dat kunst er in het Verbond soms bekaaid af komt. Deze vijfdaagse cursus kan aanleiding zijn tot een zwenking in de goede richting, want menige deelnemer heeft zich stellig voorgenomen, in het H.V. te ijveren voor meer voorlichting over en beoefening van kunst.

Verheugend is het ieder jaar weer „oude” bekenden aan te treffen. Meen niet, dat dit „high-brow-lieden” zijn. Wat hen primair drijft is de behoefte tot intiemer omgang met gelijkgezinden. Nogmaals: dit stukje humanistisch gemeenschapsleven staat niet in het teken van de gefronste wenkbrauw. Zoek maar eens kontakt met de deelnemers, die zonder twijfel zullen zeggen: „Het was weer zó, ook jij moet er volgend jaar heen!” Voor een verslag van de lezingen zie pag. 4 en 5.

MENS

en Wereld

„Erasmushuis” in Utrecht

Op één oktober zal weer een mijlpaal in het leven van het Humanistisch Verbond bereikt zijn. Op die datum zal het pand Oudegracht 152 in Utrecht, nu nog in bezit van de firma Van Gend en Loos, overgedragen worden aan het H.V. en het zal onder de naam „Erasmus-huis” een nieuw bestaan krijgen. Daar dit zo prachtig gelegen gebouw niet alleen door de gemeenschap Utrecht gebruikt zal worden, maar ook b.v. het Centraal Bureau zal huisvesten, is deze aankoop voor het gehele H.V. van betekenis en daarom is het gerechtvaardigd hieraan in M. en W. een hoofdartikel te wijden. Het huis, tussen hoofdstadkantoor en stadhuis gelegen, heeft parterre een zaal voor 150 personen en nog twee zalen, ieder voor ongeveer 40 personen. Op de tussenverdieping zal de centrale bibliotheek van het H.V. komen en een kamer, die als leeszaaltje zal worden ingericht. Wellicht zal daar ook een lokaliteit voor de leden van de H.J.G. kunnen worden ingericht. Op de eerste verdieping zal het gehele centrale bureau van het H.V. ondergebracht worden en een spreekkamer komen voor „Humanitas”. De tweede verdieping en de zolder zullen als kantoor-ruimten verhuurd kunnen worden.

Het gebouw zal een humanistisch centrum voor de gemeenschap Utrecht worden, waar de zondagmorgenbijeenkomsten plaats hebben, maar ook voor landelijke scholingsbijeenkomsten, kaderdagen, studiedagen en konferenties zal dit ruime pand uiterst geschikt zijn. Hiermede is de eerste stap gezet op een lange weg die zal leiden naar een eigen tehuis voor de gemeenschappen van het Verbond. Dit begin is een welgemeende gelukwens waard aan de gemeenschap Utrecht in de eerste plaats, maar ook het gehele Verbond. Tevens is het ons een behoefte dank te brengen aan hen, die zich zo zeer voor de totstandkoming van het „Erasmushuis” hebben beijverd.

Men hoopt, dat de interne verbouwing, die ontworpen wordt door de Utrechtse architect G. Rietveld, aan het einde van 1956 gereed zal zijn, zodat het huis, in zijn nieuwe gedaante in januari 1957 geopend zal kunnen worden. Een in het leven te roepen stichting, waarin het hoofdbestuur, de gemeenschap Utrecht en de Utrechtse afdeling van „Humanitas” vertegenwoordigd zullen zijn, zal het gebouw exploiteren. De daartoe benodigde gelden zullen door leningen, in hoofdzaak door leden bijeen te brengen, gevonden worden. Een zware maar prachtige en dankbare taak ligt hier voor de gemeenschap Utrecht gereed om met vereende krachten dit gebouw tot een levend centrum van verbondsactiviteit te maken.

Het is bekend, dat de offerbereidheid, in geld en tijd, van de leden van het Verbond de afgelopen tien jaar groot is geweest. Zonder deze zou er weinig of niets van het verbondswerk tot stand zijn gebracht. Hoe groter de offers die gevraagd worden, des te groter het entoesiasme, dat is de ervaring. Men dient te beseffen dat de betekenis van dit materiële gebouw verre uitgaat boven het gebouw op zichzelf. Het is het begin van een reeks waarin de vele activiteiten van het Verbond tot ontplooiing kunnen komen. Wat een vreugde om niet meer afhankelijk te zijn van meer of minder welwillende eigenaars van zaaltjes, van meer of minder geschikte lokaliteiten! Uw hulp om dit eerste huis van de gemeenschap Utrecht tot een levend centrum te maken, hulp geestelijk en materieel, is onmisbaar. Het Verbond mag niet tevergeefs een beroep op u doen.

Dank zij het initiatief en de fabelachtige werkkraft van weinigen, is dit tot stand gekomen, dank zij de activiteit van tallozen zal het „Erasmushuis” een levend centrum worden van de grote en grootse taken die het Verbond zich gesteld heeft.

B.

KRITISCH ALLERLEI

In „Het Vrije Volk” gaf Jo Manassen een serie reportages over de verpleging van geesteszieken. In de laatste daarvan wordt erop gewezen, dat bij velen van deze zieken zich geen lichamelijke afwijkingen vertonen, waaraan men hun kwaal kan toeschrijven en...

„... dan raakt de ziekte zijn hele menszijn en rijzen verwarrende vragen („Heb ik eraan meege werkt, dat het zover kwam...?”), en over ons lot („Wie en wat zijn wij eigenlijk?”). En nog niet zo lang geleden dacht men, dat geestesziekte de straf was voor zondigen. Nog niet zo lang geleden? Nog pàs geleden vroeg een predikant, na een rondleiding door een van onze psychiatrische inrichtingen, aan de geneesheer-directeur: „Hebt u wel eens patiënten, bij wie u de indruk hebt de duivel te ontmoeten of een openbaring van de duivel in hen?” „Bij geesteszieken heb ik die indruk nooit gehad, bij de zogenaamd normalen dikwijls,” antwoordde de dokter. Misschien gnuift u om zulk een antwoord? De opvallende vraag laat duidelijk zien, waar de geesteszieken tegenop moeten boksen.”

In hoeverre behoort het privé-leven van een kunstenaar, vooral na zijn dood, tot het openbaar domein? vraagt Marnix Gijsen zicht af in het „Nieuw Vlaams Tijdschrift”.

„Heel deze polemiek krijgt een grote aktualiteit naar aanleiding van het protest van een groep katoelike prelaten in Philadelphia, die niet willen, dat een nieuwe brug zou genoemd worden naar Walt Whitman. Zij menen, dat Whitman niet zuiver op de graat was, al behoort zijn werk tot het edelste van het geestelijk patrimonium van dit land. Zal men voortaan een schilderij van een groot meester uit een nationaal museum weren, omdat de schilder zijn schulden niet betaalde of zijn vrouw aftroefde? Het debat komt tenslotte hierop neer: kan men een kunstwerk genieten of aanvaarden zonder een moreel oordeel uit te spreken over de schepster van het werk? Daarover is men het blijkbaar geenszins eens op dit ogenblik.”

In Engeland is het standpunt van de kerk tegenover huwelijk en echtscheiding opnieuw in discussie geweest. De aartsbischop van Canterbury, het hoofd van de anglicaanse kerk, verklaarde, dat de kwestie, of een gescheidene opnieuw kerkelijk in de echt verbonden kan worden, overgelaten moet worden aan het oordeel van de betreffende geestelijke. Daarop besloot de synode van Canterbury af te zien van het nemen van een besluit dat aan alle geestelijken van de Church of England zou verbieden, dergelijke huwelijksplechtigheden te

voltrekken. De aartsbischop van Canterbury, dr. Geoffrey Fisher, verklaarde dat een aantal geestelijken van oordeel zijn dat een dergelijk verbod onjuist is.

Dr. Campbell verklaarde echter voor de provinciale synode van Londen, dat „de kerk onwrikbaar moet staan in haar getuigenis van de door God gegeven leer des huwelijks en de onverbreekelijke band tussen een man en vrouw”.

De paus verklaarde onlangs in een rede dat de kerk geen bevoegdheid heeft een echtscheiding goed te keuren, zelfs al zou zij dat willen.

Dr. B. B. Keet, hoofd van het theologisch seminarium nabij Stellenbosch en vooraanstaand teoloog in Zuid-Afrika, heeft een aanval op de apartheidspolitiek van de Zuidafrikaanse regering gedaan, in zijn boek „Waarheen Zuid-Afrika?”. Hij oefent kritiek uit op zijn kerk, die deze politiek steunt.

Dr. Keet veroordeelt elke vorm van apartheid als een „zich onttrekken aan onze kristelijke plicht welke eist dat wij niet alleen leven met gelijkenkende mensen met gelijke ontwikkeling, maar ook en vóór alles met de minder bevoorrechten, wier lasten wij moeten meedragen en die wij hebben te steunen in hun poging, om de waardigheid als mens ten volle te bereiken”. „Laat ons openlijk erkennen,” aldus dr. Keet, „dat de H. Schrift geen grenslijnen kent of muren optrekt tussen de rassen,” aldus „Trouw”. Nu heeft onlangs de Hervormde Kerk in Zuid-Afrika een „beleidsverklaring” uitgegeven, die een buitenstaander een wonderlijke indruk geeft van de houding van deze kerk. De kerk aanvaardt n.l. „de eenheid van het menselijk ras die niet word opgeheven door zijn verscheidenheid, zoals zij de natuurlijke verscheidenheid van het menselijk ras aanvaardt die niet teniet wordt gedaan door zijn eenheid.”

De kerk aanvaardt de duidelijke eis van de heilige schrift dat zij volgens de boodschap van de schrift moet handelen, doch zij is van mening dat de omstandigheden in Zuid-Afrika niet voldoende zijn om het ideaal volledig in praktijk te kunnen brengen, aldus de verklaring.

Het komt er nu in de praktijk op neer, dat de Hervormde Kerk de apartheid volledig aanvaardt en verdedigt: Een wonderlijk en weinig principieel opportunisme!

De kerkelijke situatie in Noord-Holland boezemt de Hervormde Kerk grote bezorgdheid in. Noord-Holland boven het IJ wordt steeds onkerkelijker. Het is niet alleen de Zaanstreek, die al gemeenten met meer dan de helft onkerkelijken kent; het is

ook de rest van de provincie. In Hoorn is van de drie hervormde kerken er één zo vervallen, dat zij op instorten staat. Een is er gesloten en in de derde komen op een drukke zondag een goede honderd kerkgangers bijeen.

De oelama's in Pakistan, de wetsuitleggers en schrift-verklaarders van de islam, hebben zich, volgens het „Algemeen Handelsblad”, uitermate opgewonden. Er zou een schoonheidswedstrijd plaats vinden in Karatsji. En een jury, samengesteld uit vrouwen, zou het mooiste meisje uit Pakistan aanwijzen. Dit schepseltje moest dan haar land vertegenwoordigen in Long Beach, in California (V.S.) waar het schoonste wezen der aarde zou worden uitgekozen. De oelama's noemen dit ganse gedoe een „schending van de islamitische geest en van de Pakistaanse grondwet: een belediging van de oosterse maatschappelijke orde”.

Op hetzelfde ogenblik dat Amsterdam op zijn grondvesten trilt tengevolge van een beeldenstorm (waarbij overigens zeer abstracte liefde in het spel was en dan nog geminnekoos in levenloos materiaal) op dat moment wordt een oosters land geschokt doordat jonge vrouwen zich laten bezichtigen. Geen sluier, geen islamitische afzondering, geen verhulling van het vrouwelijk schoon, zo zeggen de gemoderniseerde Pakistaanse dames van de jury. Reeds dat is schending der goede zeden...

De Drentse dorpsgemeenschap is bezig te verdwijnen. En waar de band met de dorpsgemeenschap verzwakt of verbroken wordt, daar verslapt ook de band met de kerk. Voorzover die band althans nog bewust werd vastgehouden. Dikwijls deed men dat allang niet meer. In vele gevallen heeft de kollektieve kerksheid allang plaats gemaakt voor een kollektieve onkerksheid. Aldus dr. P. J. van Leeuwen in een artikel over „Het kristen-zijn van de Drent” in de Assense „Volkskerk”:

„Dit betekent, dat de Drent meer

en meer komt te verkeren in een levensgevaarlijke geestelijke leegte. Hij raakt losgeslagen. Hij mist iedere geestelijke voedingsbodem. Hij wordt een al te gemakkelijke prooi van het nihilisme en van alles wat in dit nihilisme een zekere vulling, hoe dan ook, weet te geven. Als het maar een vulling is, die geen keuze, geen beslissing vraagt... Temidden van de geestelijke, kulturele en maatschappelijke bewegingen en ontwikkelingen staat hij weerloos, tegenover de zuigkracht van de moderne vermaaksexploitatie staat hij machteloos. Aan de opgroeiende jeugd weet hij geen leiding meer te geven...”

De W. Sikken uit Groningen schrijft in het konfessionele „Hervormd Weekblad”: „Ik meen zeker te weten, dat vandaag, met nog zoveel psychologie, geen honderdduizenden meer naar de kerk zijn te krijgen...”

„Het is stellig waar, dat de kerken de grote massa niet alleen als kerkganger kwijt zijn, maar meer nog als begerige naar een object van zielszorg... Vandaag zouden honderdduizend, met de hulpmiddelen der zielkunde verrijkte predikanten aan de ontkerstening even weinig veranderen als het bezoek van de engelen indertijd aan Sodom veranderde. De moderne mens maakt niet de indruk behoefte te hebben aan enig louteringsproces voor de ziel; wel de indruk van de best verzorgde en zich vermakende mens te zijn die ooit heeft geleefd in deze landen. Hij schijnt duizend zaken te hebben, die heiliger, feestelijker, heilzamer en zaliger, nuttiger en goddelijker, blijder boodschap zijn dan het evangelie. En hij vindt elke andere manier van leven vanzelfsprekender dan het kristelijke leven. En om de dood schijnt hij zich niet anders bezorgd te maken dan door zich voor zijn begrafenissen te laten verzekeren... In de stad waarin ik woon, zijn zelden zo weinig mensen op straat als 's zondags tegen kerktijd. Mutatis mutandis is dit het beeld van geheel West-Europa. Wie dit niet ziet, is nog blind. Wij zijn in een na-kristelijk tijdperk...”

Zweer nimmer bij de herfst, want ge zoudt zweren bij ziekte en verdriet en ondergang, en zweer niet bij de winter, bij de pure en naakte dood, wit van verbittering,

en zweer niet bij de lente, want haar knoppen beloven meer dan zij u geven kan, en zweer nooit bij de zomer, want uw lippen proeven vruchten eer die voldragen zijn.

Zweer, als ge zweren wilt, bij vier seizoenen tezamen, bij het jaar, het samenstel; zweer liever niet, ge zoudt u veilig wanen;

wees stil en waak en wacht: uw leven zal andere, diepere getijden kennen en als gij dood gaat wacht gij nog. Wees stil.

MICHEL VAN DER PLAS

Uit „Going my way”. Uitg. Stols.

Twée belangrijke bloemlezingen

Ondanks het feit dat er biezonder veel nieuwe gedichten geschreven en gepubliceerd worden, hebben sommige uitgeverij het zich ook tot taak gesteld om wat oudere dichters weer opnieuw aan het publiek voor te stellen met bloemlezingen of herdrukken van vroeger werk. Een hoffelijk streven, zoals men ongetwijfeld zal beamen na lezing van de bundel gedichten van de Vlaamse dichter Richard Minne („In den zoeten inval en andere gedichten”, uitgegeven door G. A. van Oorschot, A'dam, 1955). In deze bundel zijn o.a. opgenomen de gedichten die Richard Minne in 1927 in eigen beheer deed uitgeven onder dezelfde titel, aangevuld met gedichten uit een bloemlezing van 1942 en met verspreide gedichten uit tijdschriften. Het laatste gedeelte wordt gevormd door „Rijmen en Verzen uit Brieven”, die eerder bedoeld zijn als speelse intermezzi dan als voltooide gedichten, maar die wegens hun poëtische waarde en ter typering van de dichter werden toegevoegd.

Ter typering van de dichter... Ja, wie en wat is Richard Minne? Misschien kunnen we het beste Maurice Roelants' woord herhalen,

die Minne „de Vent” noemt. Minne's poëzie is de klare, duidelijke en vooral korte taal van een vent, een kèrel. Wie zegt het beter dan Minne zelf?

*Mijn brieven zijn beknopt,
maar 't hart dat erin klopt
is ruim en niet per duim
gemeten. Goê weten.*

*Kan ook een telegram
niet doen overslaan de vlam,
al de hinderpalen breken
en boekdelen spreken?*

*Uitgebreidheid is het kalieber
van de matrone en den Schieber.
Ik ben voor kort en goed,
warm en rood, gelijk jong bloed.*

En niet alleen zijn poëzie moet zo zijn, maar ook zijn proza, getuige:

„DICHTER”

*Met dichten is het uit.
Het dichten zit in de muilt,
gegendeld zit het en goed;
wat proza nu in het bloed,
wat proza klaar als zon,
van binnen als beton.*

Moge Minne zelf dan al een dagje ouder geworden zijn, zijn gedichten blijven jong – ze doen zelfs verassend modern aan, als men even bedenkt dat sommigen uit 1920 stammen. In het genre van het epigram is Minne onovertreffelijk:

*Tobbie en ik we passen saam.
En dit zij het epithalaam.*

*Tobbie, zij herkauwt de blaren.
En ik, ik herkauw de jaren.*

*En daar is de uitkomst die ons bindt:
van Tobbie komt melk, van mij komt wind.*

Maar dan toch in ieder geval een wind, die nu na 30 jaren als een verfrissende bries opnieuw opsteekt!

Een soortgelijke bloemlezing liet de N.V. De Arbeiderspers verschijnen van een aantal gedichten van Eric van der Steen, onder de titel: Gemengde Berichten. Ook deze gedichten stammen veelal uit de jaren dertig. De titel „Gemengde Berichten” geeft een verwijzing naar de identiteit van de auteur. Eric van der Steen is n.l. het pseudoniem van een bekend journalist. Het eerste deel van deze bundel vormen de eigenlijke gemengde berichten, waarvan Van der Steen zelf uitdrukkelijk in zijn voorwoord zegt dat het verzen zijn en geen proza en dat ze alleen daarom niet in versvorm afgedrukt zijn omdat ze daardoor te veel het karakter van een bericht zouden hebben verloren. Daar hebben we ons dus bij neer te leggen, al zou ik persoonlijk de term ritmisch proza prefereren. Maar dit zou ons brengen op het hachelijk terrein van definitie van proza en poëzie – waarvan ik me ijlings terugtrek.

Dan volgen de Nederlandse liedjes: allemaal nogal somber – veel grijs, veel regen, veel mist; ik citeer hier en daar een paar regels ter illustratie:

*De rijken en de armen –
het is geluk: een lot,
het beste trekken de armen:
zij gaan het eerst naar God.*

Kroniek der poëzie

door

Lenie de Zwart

en:

*Een mens wordt enkel grijs
maar wijzer wordt hij niet,
een hart is of van ijzer,
of onbekend gebied.*

en:

*Want 't regent en het mist
het regent uit den treure
ik heb mij niet vergist
de wereld is te laat
en 'k heb niets meer te goed
en stond voor open deuren
behalve nu het moet
in deze grijze straat.*

Het zou interessant zijn om na te gaan in hoeverre in het algemeen het klimaat de dichter beïnvloedt. Toch is hier niet zo zeer sprake van klimaatsmelancholie dan wel van een geestsmelancholie. De regen is geen fysische regen, maar symbolische regen – de regen van gemiste kansen, van eenzaamheid, van doel-loosheid. Uit „Regen”:

*Alleen. Ik loop alleen op straat.
Het regent uit de bomen.
Het regent. Wie zijn huis verlaat
moet in de regen komen.*

En zo kan men blijven citeren: „Eenzaam”:

*Het regent, regent, regent in de nacht.
Al dagen ruist de regen in de gracht.
Ik hoor de regen en ik ben alleen
Nog nooit heb ik zozeer de dood gewacht.*

of:

*Ik hoor de regen komen in de nacht.
Haar ogen worden donker als zij lacht.
Haar ogen werden donker als zij lachte.
Het is voorgoed voorbij. Het regent zacht.*

Verveelt het u? Ik zou anders nog een tijdlang zo door kunnen gaan. Eerlijk gezegd – mij verveelt het ook een beetje. Het zijn variaties op één thema, die niet verschillend en verrassend genoeg zijn om te blijven boeien. Toch zouden wij Van der Steen onrecht aandoen als we hem niet ook nog in een andere melodie lieten horen:

BRANDING

*Branding, die eeuwig op een doortocht wacht,
sloeg nimmer stiller dan voor deze stranden,
de kleine baai, waarin ik gisteren landde,
flonkert van lampen in de zomernacht.*

*Onder de maan door zeilt een sneeuw wit jacht,
aan beide masten hangt een ster te branden.
Muziek aan boord, een zachte sarabande,
een serenade aan de nacht gebracht.*

*Het schip zeilt verder en nu branden boven
de zee alleen de sterren en de maan,
de baai wordt donker want de lampen doven,*

*ik hoor alleen de branding in de nacht,
zij breekt zo stil, dat ik mijn hart hoor slaan,
branding, die eeuwig op een doortocht wacht.*

In dergelijk soort impressies is Van der Steen op zijn best, al valt niet te ontkennen dat ook hier steeds weer de hem onverbreeklijk eigen melancholie doorklinkt, de weemoed zonder oplossing.

Ook in „Forum Romanum” klinkt die fatalistische weemoed – maar straalt in „de duizenden sneeuw witte sterren der jasmijn” niet tóch een soort oplossing door?

„Van Gend en Loos” staat nu nog op de gevel van het gebouw Oudegracht 152 in Utrecht, waar vermoedelijk over weinige maanden de naam „Erasmushuis” zal prijken.

Humanisme en kunst

„Humanisme en kunst”, dit had de humanistische stichting „Socrates” gekozen als onderwerp van haar zomer-„school” 1956. Door vier uiterst bevoegde inleiders liet zij het van verschillende kanten belichten: prof. dr. G. Stuiveling („De humanistische idee en de kunst van het verleden”), dr. A. Saalborn („Modern humanisme en oude kunst”), W. Jos. de Gruyter („De humanistische idee en de kunst van nu”) en drs. H. Redeker („Wordende kunst in een wordende samenleving”). Alle vier sprekers hielden inleidingen, die ruim anderhalf uur duurden (waarbij zij nogal eens de grenzen van hun onderwerp overschreden). Daarna werden die kauserieën in discussiegroepen uiteengehaald, gekritiseerd of aangevuld. En tot slot besprak dan de inleider – ook al zeer uitvoerig – de vragen die sprongen uit dat overleg-in-kleine kring. En uit die veelheid van inleidingen, discussies en antwoorden, moet ik dan iets (niet te lang!) puren, dat alles en allen recht doet, en dat niet alleen de zomerscholier tot herkenning van bepaalde gedachten brengt, maar ook de M. en W.-lezer iets „geeft”. Een in wezen onmogelijke taak. Toch heb ik weinig hoop, dat iemand dit veelvuldig geschreven en weggehoonde ekskuus aksepteert. Dus met volle moed voorwaarts.

Stuiveling baseerde zijn inleiding op een aantal duidelijk geformuleerde stellingen: kunst is typisch mensenwerk, zij is de onmiskenbare uitdrukking van de (een) persoonlijkheid, hetgeen vooral in de hedendaagse kunst kenbaar en herkenbaar wordt; schoonheid in de kunst is iets geheel anders dan schoonheid in de natuur. Menselijke schoonheid toont altijd haar doelgerichtheid: de kunstenaar wil iets, dat in hem leeft, uitdrukken. In de schoonheid der natuur herkennen wij geen doelgerichtheid.

Dit op een omlijnd doel gerichte streven van de kunstenaar is ook herkenbaar in de godsdienstige kunst; de katedralen en alle middeleeuwse beelden van kunst hadden in wezen één doel: de meestal analfabetische toeschouwer met het goddelijke in contact te brengen.

Nader zijn stellingen verklarend zei Stuiveling, dat altijd een mens de schepper van een kunstwerk is, dat het objekt (de inhoud) daarvan vrijwel altijd de mens is (zelfs in de gewijde kunst is het godsdienstige als zodanig een onderdeel) en dat de waarnehmer altijd een mens is, die het kunstwerk met zijn verlangens en emoties tegemoet treedt. Alle kunst is uit haar wezen dus antropocentrisch, d.w.z. zij gaat van de mens uit en is op hem gericht. Daarom meende Stuiveling dat de humanist, sterker dan wie dan ook, de gronden van alle kunst kan peilen.

Diep ging hij in op de ontwikkeling van het louter menselijke in de kunst. Hij toonde aan, dat in de oudste tijden kunst en magie nauw verwant waren: kunstwerken hadden ten doel goden gunstig te stemmen en kwade krachten te bezweren. Daardoor waren zij sterk gestileerd. Maar al in de kunst van Babylonië, Assyrië, Egypte en Israël breekt het alleen-maar-menselijk door.

In Hellas vindt dan, eeuwen vóór onze jaartelling, het menselijke zijn bijzonder schone vorm. In de Griekse kunst is het gewijde zozeer vermenselijkt, dat men meer van een wijding van het menselijke kan spreken.

Opmerkelijk is het, dat als na de val van het West-Romeinse rijk het Kristendom Europa veroverd en de godsgedachte centraal staat, de kunst daarvan de duidelijke waarneembare terugslag on-

dervindt. Pas als de kerkelijke overheid het gewenst acht, de ongeletterde massa meer bekend te maken met de liturgie en haar achtergronden, dan kan er weer kunst, en zeker beeldende, ontstaan.

Bij Petrarca dringt het geloof aan het louter-menselijke, het geloof aan en in de mens, onhoudbaar door. Het mondt uit in de humanistische Renaissance en daarmee begint de zegetocht van de herleeft kunst. De kunst bevrijdt zich van godsdienstige bijmengsels: het portret-zonder-meer ontstaat, er groeit een genrekunst, die geheel los is van alle godsdienst (schildering van het huiselijke leven der mensen) en de ons omhullende werkelijkheid uitbeeldt: het landschap. In geen schilder heeft het écht-menselijke zo veel diepgang gevonden als in Rembrandt, die streed om meer zelfkennis, dus om meer mensenkennis. Zelfs zijn bijbelse schilderijen zijn met menselijke gevoelens geladen interpretaties van de bijbelse verhalen. Die vermenschlijking van de kunst vindt ook haar kristallisatie in de architectuur; zij richt zich niet meer op gebouwen waarin de godsdienst wordt beleden, maar op „burgerlijke” bouwwerken: paleizen, stadhuizen, waggen, koopmanshuizen, beurzen. Eenzelfde stroming breekt baan in de literatuur en in de muziek.

Na de Renaissance en de Barok is de romantiek in vele opzichten reaktionair en revolutionair: zij luidt een principiële negatie in van het reële bestaan, na dus de negatie van het geloofsleven. Maar zij is ook principieel ondogmatisch en ruimt als het ware de laatste staketsels op voor de impressionisten – die zich zonder de last van dogmaresten weer tot de natuur kunnen richten – en effent de baan voor een uiterst persoonlijke kunst, die zijn sterkste uiting vindt in het expressionisme.

Deze ontwikkeling vindt haar keerpunt en haar eerste exponent in Vincent van Gogh, die in de aanvang van zijn korte, maar snelle ontwikkeling impressionist was, maar als expressionist eindigde. In de hedendaagse kunst kan men ook ontdekken de erkenning van de autonomie der zedelijke waar-

Ook dr. A. Saalborn, die zich in zijn rede toespitte in benadering van de menselijke expressie in de kunst, poneerde enkele stellingen: kunst is altijd afspiegeling van het leven. Zij is herleving van het leven, op bijzondere wijze. Of, om het met de oude Grieken te zeggen: er is geen leven mogelijk met het a-muzische. Saalborn zag het als een der voornaamste taken van het hedendaagse humanisme, dat „muzische”, dus de ontvankelijkheid voor kunst in de mens, te wekken. Want kunst gaat altijd van de mens uit en keert er naar terug.

Gevoelens van de kunstenaar, van de mens, worden onsterfelijk in het kunstwerk, waarin de muzisch gevoelige mens ook zijn eigen diepste ervaringen kan herkennen. Saalborn bleek teleurgesteld, dat het percentage kunstwaarderenden nog zo gering is. Hij meende ook de hedendaagse kunstenaars daarvan een verwijt te moeten maken, omdat zij voor de ontvangende mens dikwijls zo moeilijk verstaanbaar zijn. De „Otoboe”-dichters verwees hij onmeedogend naar de mestvaalt.

„Hij die geleerd heeft kunst te doorvoelen, zal gelukkiger leven dan hij, die zich in deze spiegel van het leven niet herkent,” zei Saalborn. Hij toonde – ondanks zijn soms felle kritiek – niet blind te zijn voor de drang der hedendaagse kunstenaars, ook het lelijke, het slechte, het afschuwelijke uit te beelden. Dit demonstreerde hij met gedichten van Bloem, Hans Lodeizen en Paul Rodenko, maar naast deze dichters plaatste hij een Vasalis en een Aafjes, die het lelijke, slechte en afschuwelijke onstegen zijn en weer de weg wijzen naar het waarlijk schone.

Het waarlijk schone, hoe moeizaam kan het zijn weg vinden, zei Saalborn. Zijn weg door de grofste

tegenstellingen in ons leven, door de waanzin van de gehele wereld schokkende oorlogen, door de de geesten beknottende totalitaire machtsystemen, in een wereld die zich bedreigt ziet door volkomen vernietiging. Het humanisme moet in deze tijd, die leeg aan geest is, met zijn louter uit de mens komende en tot de mens sprekende gedachten vullen. Het moet de mensen – en vooral de kunstenaars – zo inspireren dat zij weer „ja” durven zeggen tegen het leven in al zijn volheid.

Dat met enige spanning de inleiding van W. Jos. de Gruyter werd verwacht is begrijpelijk: De Gruyter heeft zich doen kennen als een strijdbaar verdediger van de hedendaagse beeldende kunst. Ik doe, meen ik, geen der andere inleiders te kort als ik vaststel: De Gruyter heeft met zijn heldere, onopgesmukte inleiding bij de meesten het pleit voor de eigentijdse kunst gewonnen. Zijn uitgangspunt was, dat juist het onomlijnde van het humanisme, dus zijn ondogmatische karakter, het als het ware voorbestemt de pleitbezorger te zijn van de hedendaagse en de wordende kunst.

Tweede uitgangspunt: de schilder en de komponist zijn vrijer in hun expressiemiddelen dan de dichter en de architect. De woordkunstenaar is onherroepelijk aan het woord – menselijk communicatiemiddel bij uitnemendheid – gebonden, de architect aan het doel van zijn bouwwerk. Schilder en komponist kunnen zich geheel „los” maken van enige binding of enig doel, maar stoten dan tevens op de barrière van moeilijker verstaanbaarheid voor toeschouwer of luisteraar. De schilder kan trachten zijn gevoelens alleen in kleuren en lijnen uit te beelden, en zich daarbij volkomen van iedere natuurlijke vorm abstraheren. Iets, wat trouwens de komponist reeds bijna twee eeuwen doet: hij gebruikt alleen klanken om zijn gevoelsleven een voor anderen waarneembare vorm te geven.

In geen tijd heeft de kunstenaar zoveel vrijheid gehad om te kiezen tussen de veelheid van stijlen, die zich aan hem voordoen. Doch die vrijheid is een gebonden vrijheid, zij is b.v. niet los te maken van de persoonlijkheid van de kunstenaar. Maar één ding is duidelijk: nooit is de kunst zo ondogmatisch geweest als nu, nooit heeft zij gedurfd zich zo vrij te geven. Zij is bij de benadering en expressie van het leven niet aan vaste, maatschappelijk of geestelijk gefixeerde lijnen gebonden, en daarmee heeft zij veel gemeen met het humanisme dat kerkloos, partijloos en dogmaloos is. Van „verwantschap” mag men niet spreken; die overeenstemming kan incidenteel zijn.

Om misverstanden te voorkomen gaf De Gruyter ook dadelijk de grote verschillen aan: de humanist acht zich verantwoordelijk voor „de ander”, hij is actief in positieve zin en weet zich aan mensheid en wereld gebonden. De kunstenaar zegt: ik ben slechts verantwoording schuldig aan „de muze”. Hij kan in grotere vrijheid zijn weg gaan. Die vrijheid kan ook destructief zijn, kan ontaarden in anarchisme, en zodra dit het geval is meende De Gruyter daarover de staf te moeten breken.

Kunst is geen natuurverschijnsel, alle kunst is mensenwerk. Zij zoekt vaak wat achter, onder en boven de mens is. Daarom is de kunstenaar een „ander” mens dan de „gewone” mens; De Gruyter waarschuwde er ernstig tegen ons mensbeeld niet te projkeren in de kunst, en zeker niet boos te zijn op de kunstenaar, als hij zich soms (schijnbaar) onverstaanbaar uit. Hij is nu eenmaal „anders”, hij kan verder en dieper schouwen dan de „gewone” mens.

Onze kijk op het menselijke in de kunst is dikwijls teveel afhankelijk van onze eigen mensopvatting, op een zeker moment. Ook ons mensbeeld kan in deze eeuw zelden harmonisch, klassiek of aristokratisch zijn. Waarom eist men dit dan wel van de kunstenaar? Onze tijd is er een van overgang; hij is exponent van een gigantisch maatschappelijk proces van democratisering, maar ook van massificering. Techniek, industrialisering en supergeweld bedreigen de mens als nooit tevoren. Anderzijds graaft b.v. de psychologie dieper dan ooit in de mens: zij komt tot een vergaande karakterontleding, die zeker haar weerspiegeling vindt in de kunst. Deze kan dan ook geen rust, geen harmonie of alleen maar schoonheid uitdrukken, zij moet wel zijn kristallisatie van spanningen, conflicten en verwachtingen. Zij wil iets weergeven van het oerwezen, dat in iedere mens leeft, iets van zijn oerdriften, maar ook iets van zijn oerzuiverheid.

Drs. H. Redeker, die het onderwerp behandelde „Wordende kunst in wordende samenleving”, tekende eerst onze „krisis”-tijd, die er een is van heroriëntering op alle mogelijke gebieden, waarin de denkende mens beseft te staan in overgang, zich bezinnend op de wordende samenleving. Hij wordt bedreigd door een tekort aan visie, een gemis aan

inzicht in het historische, dat elke samenleving uiteindelijk kenmerkt.

De kunst van nu heeft besef van de totaliteit van het menselijke zijn. Men moet wel de vraag stellen: „Waarheen leidt die kunst van nu, leidt ze wel ergens heen?” Daarbij moet men bedenken, dat kunst altijd iets heeft van eeuwigheid, dat zij staat „loodrecht op het historische”. Zij heeft zin in zichzelf. Wat de kunstenaar van nu moet doen is zoeken naar een juiste verhouding tussen deze „zin-in-zichzelf” en het wordende in de mens, in de samenleving. Maar ook de toeschouwer, de luisteraar of de lezer moet zich met dit probleem realiseren. Hij mag kunst dus nooit benaderen met utilistische overwegingen.

In tegenstelling met de middeleeuwse kunst – die in haar uitingen aan vaste geloofslijnen en voorgeschreven materiaalgebruik was gebonden – is de moderne kunst autonoom, positief, openbarend, evokatief. Zij heeft vrijwel niets meer van eenzijdige vormgerichtheid, is meer gewend tot het algemeen-menselijke.

Geen tijd is er geweest, meende Redeker, waarin zoveel factoren revolutionerend gericht waren op de wijze, waarop de mens leeft, handelt, en zal leven en handelen. Zij werken ingrijpend door in het onbewuste leven en handelen van de mens. Misschien ligt daarom juist de kunstenaar van nu sterker dan ooit overhoop met de samenleving.

En andersom: juist nu hebben grotere groepen dan ooit de mogelijkheid, contact te hebben met kunst. Zo kan men komen tot de paradoxale uitspraak, dat de kunstenaar is tegen de huidige tijd en met de huidige tijd.

Redekers inleiding culmineerde uiteindelijk in twee punten:

1. Juist naarmate de moderne mens streeft naar meer geborgenheid en veiligheid wordt het gevaar voor het ontstaan van innerlijke nood groter en heeft hij meer de kunst nodig, die ons weer in contact kan brengen met wat wij ontberen. „Is het niet opmerkelijk,” zei Redeker, „dat het aantal wasmachines en koelkasten recht evenredig is met het aantal zelfmoorden?” Dit achtte hij een probleem, dat zeker de humanist – die uit de aard van zijn leven levensoptimist is – moet doordenken.

2. De sociale revolutie, die zich momenteel voltrekt, en de artistieke revolutie zijn onverbrekkelijk verbonden. Zij zijn twee aspecten van één streven naar levensvernieuwing. Betreurenswaardig achtte Redeker het, dat alle groepen die met de wordende samenleving zoveel van doen hebben – ook het humanisme – voor de verhouding van kunst en samenleving nog te weinig oog hebben. „Men bedenkt liever nieuwe theorieën, vernieuwt slechts matig de intermenselijke verhoudingen en realiseert zich te weinig, dat kunst de kern van het mensenleven raakt.”

Dat de deelnemers niet slechts kunst-receptief waren bleek vrijdagavond, toen *mev. J. P. J. Gimpel* en *mevr. J. van Straten-Coopman*, begeleid door *mevr. Lageman-Swaneveld*, liederen van Mozart, Schumann, Schubert, aria's van Händel en negro-spirituals lieten klinken. En dat er veel meer kunstreproductieven in het Verbondshuis wonen toonde ook *mevr. Breebaart* aan, die speciaal uit Arnhem was overgekomen om voor te dragen. Het werd een verrassend-mooie kunstavond.

Dr. Saalborn heeft het zaterdagmorgen nog aangedurfd, alles wat ons tijdens deze zo voortreffelijk geslaagde zomer-„school” boeide, in enkele kernachtige zinnen samen te vatten. Humanisme noemde hij uiteindelijk levensvorm uit geest, en kunst geest uit levensvorm. Uit deze twee tegendelen kan groeien de vergeestelijkte levensvorm, waarin humanisme en kunst elkaar in alle volheid ontmoeten. Dan zal kunst zijn essentieel voor het humanisme, en het humanisme onontbeerlijk voor kunst. Tot nu toe was het humanisme zich blijkbaar te weinig bewust van die affiniteit, en Saalborn hoopte, dat deze zomerschool een stoot in de goede richting zou betekenen.

J. V. STR.

Het julinumnummer van „De Libertijn”, maandblad van de Humanistische Jongeren-Gemeenschap, is geheel gewijd aan de tragedie, welke wij kennen als „de Spaanse burgeroorlog”. Het is een voortreffelijk nummer geworden, waarin bijdragen staan van Albert Camus, Pablo Casals, dr. G. J. Geers, J. Matinez Guericabettia, ds. G. Nutbey, Augustin Soucy en een Madrileense student. In het volgend nummer van M. en W. zullen wij dit laatste artikel in zijn geheel overnemen. Wij hopen, dat velen dit nummer van „De Libertijn” zullen bestellen. Voor nadere bijzonderheden zie de advertentie op pag. 8.

Dit is geen studiofoto! De zon, die zo mild de diskussianten van de zomer-„school” beschijnt, is geen kunstzon, zoals men – begrijpelijk tijdens deze zomer – zou vermoeden. De plaat is een bewijs, dat de deelnemers niet slechts van voortreffelijke inleidingen, maar ook van de heerlijke natuur volop hebben genoten.

Hesse antwoordt

De als Zwitser genaturaliseerde Duitse schrijver Herman Hesse is voor vele humanisten geen onbekende. Hij verwierf zich o.m. naam met zijn prachtige werk „Siddharta”, waaruit wel bleek, dat deze kunstenaar het vermogen bezit door te dringen tot de kern van de – voor ons Westlingen vaak zo moeilijk te doorgronden – Oosterse wijsheid en mistiek. Onlangs publiceerde Herman Hesse in de „Neue Züricher Zeitung” een briefwisseling met een meisje, dat sinds korte tijd in een sanatorium was opgenomen.

„Zij komt altijd weer terug, de oude kindervraag: Heeft het leven een zin? Ook aan mij, hoewel ik noch filosoof noch zielszorger ben, wordt zij vele malen per jaar gesteld.” Aldus begint het artikel van Hesse, die vervolgens de brief publiceert, waarin deze jonge patiënte o.m. schrijft: „... Ik ben dikwijls zo vertwijfeld, dat ik mij afvraag, wat voor zin het leven eigenlijk heeft. Waarom moet men dan eigenlijk leven? ... Soms ga ik naar buiten de natuur in om daar troost te vinden, maar wanneer

ik zie, hoe passief en onverschillig die is, word ik nog maar treuriger en voel mij nog eenzamer.”

Hesse zond de zieke het volgende antwoord:

„Uw brief heb ik wel begrepen, de vragen kan ik echter niet beantwoorden. Het zijn kindervragen, zoals wij ze in onze nood soms stellen, als zou er ergens een instantie zijn, van wie wij antwoord mogen verwachten. Het gaat een ieder zo, en de kindervragen aan „het leven” houden nooit op. Ik ben 79 jaar oud en morgen wordt weer een goede vriend van mij begraven, één van de trouwste en hulpvaardigste, en ook ik, oude man, zou die instantie willen vragen, waarom dat moet geschieden, daar ik oud en gebrekkig ben, terwijl de vriend tot voor kort een stralende levenskracht bezat.

De fout bij zulk vragen en klagen is vermoedelijk deze, dat wij van buitenaf iets geschonken zouden willen hebben, dat wij slechts zelf, met eigen overgave, in ons vermogen te verwerven. Wij verlangen, dat het leven een zin moet

hebben – doch het heeft precies zoveel zin als wij zelf in staat zijn het te geven. Aangezien de enkeling dit slechts onvolkomen vermag, heeft men in godsdiensten en filosofieën getracht de vraag op troostvolle wijze te beantwoorden. Deze antwoorden lopen alle op hetzelfde uit: zin verkrijgt het leven alleen door de liefde. Dit betekent: hoe meer wij in staat zijn tot liefde en overgave, des te zinnvoller wordt ons leven.

Een voorbeeld: u loopt door de natuur om troost te zoeken en u bent erover teleurgesteld, dat de natuur zo „passief en onverschillig” is. Doch hoeveel belangstelling hebt u aan de natuur geschonken? U hebt niet gezien en bemerkt, hoe moeilijk ook zij het heeft, hoe van de kever tot de boom ieder wezen te strijden, te arbeiden, te lijden, te ontberen heeft, hoe elk zich in strijd en offer in het geheel moet inpassen en zich moet voegen naar zijn wetten. U was tegenover de natuur even onverschillig en liefdeloos als omgekeerd. – Hier ligt het probleem. En hierover zeg ik geen woord meer, daarover moet u zelf nadenken.”

IK denk er ZO over

Rechtsbijstand aan on- en minvermogenen (3)

Het eerste bezwaar van mr. Doeleman – zie M. en W. van 7 juli – vind ik het belangrijkste, omdat daaruit ons verschil in opvatting wel zeer duidelijk blijkt. Ik hoop de inzender recht te doen, wanneer ik zijn bezwaar als volgt samenvat: de advocaten hebben de prodeanen steeds voortreffelijk geholpen. Bovendien was die hulp geen gunst, maar een in de wet verankerd recht van de prodeaan. Een herziening van de regeling is dus eigenlijk niet nodig in het belang van de prodeaan, maar in het belang van de advocaten.

Nu heb ik, geloof ik, wel duidelijk genoeg doen uitkomen, dat rechtvaardigheid tegenover de advocatuur een herziening eist. Maar ik zou toch wel nadrukkelijk willen volhouden dat ook het belang van de prodeanen zelf een diepgaande verandering vordert en wel om twee redenen. Ten eerste worden bij de tegenwoordige gang van zaken bijna alleen proceszaken gratis behandeld. In onze vérgaand geordende maatschappij komt echter ook de kleine man telkens in aanraking met het recht, zonder dat er van een proces sprake is. Er moeten verzoekschriften worden ingediend bij de administratie, kontrakten worden opgemaakt, beroepen worden ingesteld bij administratieve organen, enz. Er dreigt een nieuw soort rechtsongelijkheid te ontstaan, doordat de beter ontwikkelde, meer in de omgang met allerlei ambtelijke instanties getrainde mens, meer mogelijkheden heeft zijn rechten geldend te maken dan de eenvoudige ziel die van al die wettelijke voorschriften niets snapt, en de juiste toon in woord en geschrift niet treffen kan. Het is de bedoeling van het ontwerp dat de nieuwe bureaus ook juridisch advies zullen geven en desnoods hulp zullen bieden in zulk soort gevallen. Men kan van de advocaten echt niet vergen, dat ze dat er nog bij gaan doen; hun treft dus geen verwijt, maar een behoefte bestaat hier n.m.m. wel degelijk.

De tweede reden is van psychologische aard. Mr. Doeleman zegt dat de prodeaan zich doorgaans om de financiering niet bekommert. Deze mening berust m.i. op een misverstand. De prodeaan bekommert zich wel degelijk om de financiering, maar hij uit dat op een vaak irriterende en onjuiste manier. Ik kom door mijn functie in aanraking met talloze mensen die hun rechtzaken gratis moeten laten behandelen en het telkens weerkerend refrain is: die advocaat moet het voor niets doen, dus geeft hij niet alle krachten aan mijn zaak. Ik kan begrijpen dat zoiets wrevel wekt bij al die advocaten die zich voor niets hebben uitgesloofd, maar men moet dergelijke uitingen zien tegen hun psychologische achtergrond. De prodeaan voelt zich in wezen vernederd door het feit dat hij hulp moet aanvaarden waar geen prestatie tegenover staat.

In het nummer van 9 juni plaatsten wij een artikel van mr. H. Singer-Dekker over „Rechtsbijstand aan on- en minvermogenen”. Het ontlokte reacties van mr. F. Doeleman en mr. H. H. Menalda, die verschenen op 7 juli. Het was de bedoeling, dat mevr. Singer haar antwoord zou geven in het nummer van 21 juli, maar door vakantie zowel van hoofdredakteur als redaktie-sekretaris is in dit voornemen stagnatie gekomen, zodat wij mevr. Singers repliek eerst nu kunnen opnemen. Genoemde reden was ook oorzaak, dat op 4 augustus geen nummer van ons blad verscheen.

Hij leeft in een houding van verzet tegen het hele systeem. Dat doet hem bij voorbaat al agressief zijn en hoge eisen stellen aan zijn advocaat. Deze op zijn beurt begrijpt de achtergrond van deze houding vaak niet en redeneert: als ze het maar voor niets kunnen krijgen, durven ze eisen te stellen waaraan een betalende cliënt niet zou denken. Beide uitingen getuigen van gebrek aan begrip voor de andere partij, maar ze tonen aan, dat het hele systeem uit de tijd is en dat het in belang van beide partijen behoort te worden veranderd.

Verder zijn mr. Doeleman en mr. Menalda van oordeel dat ik de advocaten onrecht doe door te veronderstellen dat hun verzet tegen het wetsontwerp niet uitsluitend zijn grond vindt in bezorgdheid voor een juiste rechtsbedeling, doch ook in eigenbelang. Tenminste, ik geloof dat ik de bezwaren zo wel mag samenvatten. Nu meen ik, dat de advokaten dit zelf ook niet verbloemen. Ik denk aan een vergadering van de juridische sectie van de Wiardi Beckman-Stichting, welke ik heb bijgewoond en waar, blijkens het verslag in Het Parool van 14 maart 1955, mr. Friedmann-van der Heide verklaarde dat veel advocaten de pro deo-zaken niet willen missen omdat zij de stijfbeugel vormen bij de opbouw van hun praktijk.

Ditzelfde argument is mij meegedeeld door een vooraanstaand advokate, die wist dat ik haar ondervroeg met het oog op publikatie. Terecht zei de raadsadviseur van het ministerie van Justitie, mr. A. D. Belinfante, op genoemde vergadering dan ook, dat de advocaten hun oordeel over de nieuwe regeling niet moeten laten vertroebelen door de problemen van de advocatuur en aan dit wetsontwerp niet allerlei regelingen moeten willen ophangen die met de rechtsbijstand aan onvermogenen niets, maar met de malaise in de advocatuur alles te maken hebben (zie genoemd Parool-verslag). Nu vind ik deze houding van de advocaten heus geen doodzonde en het is ook niet mijn bedoeling hen te kwetsen. Dat men mijn uitlatingen toch als enigszins kwetsend aanvoelt, is, naar mijn gevoel, het gevolg van een diepgaand verschil in beschouwingswijze. Ik ben n.l. van mening dat onze motieven steeds in hoge mate bepaald worden door de maatschappelijke situatie, waarin wij verkeren en dat op deze regel de advocaten bepaald geen uitzondering maken. Het ging in mijn stukje erom de maatschappelijke achtergronden van het ontwerp en de strijd daarover bloot te leggen. En eerlijk gezegd hebben de argumenten van de beide inzenders mij alleen maar in mijn overtuiging gesterkt.

De voorstellen van de advocaten zelf zijn ter sprake geweest in een zeer slecht bezochte vergadering en zijn dus niet representatief, zeggen de inzenders. Maar ik vraag mij dan af: hoe kwam het, dat deze voorstellen destijds zo weinig belangstelling van de advocaten zelf hadden? Waarom loopt men nu zo warm voor de belangen van de prodeanen, terwijl men destijds verstek liet gaan? Kan daarbij het verschil in situatie van de advocaten zelf geen rol spelen? Maar het was in 1947 geen gouden tijd, zeggen de inzenders. Het is best mogelijk, dat er nog betere tijden zijn geweest voor de advocatuur, maar ik meen toch, dat in de eerste jaren na de oorlog de advocatuur er belangrijk beter aan toe was dan tegenwoordig, als gevolg van de vele rechtsherstelzaken en in het algemeen het beroep dat op juridische bijstand werd gedaan bij de herbouw van onze samenleving. Bovendien

Lezingen voor de Vara

26 augustus, 10-10.15 uur: (VI) Slottoespraak in de serie „De mens en zijn ontspanning”. Dr. W. K. Kraak: „Vakantieherinneringen”;

2 september, 9.45-10 uur: Dr. V. W. Schenk: (onderwerp nog onbekend);

9 september, 10-10.15 uur: P. W. van der Vliet: „Om een menselijke taal”;

16 september, 9.45-10 uur: Mevr. A. C. Ploeg-Ploeg: „Gegrepen door een ideaal”.

werd tengevolge van de oorlog de aanvoer van jonge juristen gestagneerd.

Bij het opmaken van het advocaten-ontwerp wist men nog niet, dat het rijk geld beschikbaar zou willen stellen, zegt mr. Doeleman. Ja juist, zou ik willen antwoorden, en zou het feit dat men nu weet dat er een koek te verdelen valt en dat men zich toch niet graag een stukje daarvan ziet ontgaan, nu werkelijk helemaal vreemd zijn aan die sterk gegroeide belangstelling voor het heil van de prodeaan? Nogmaals: ik neem dat de advocaten niet kwalijk, het is volkomen menselijk en begrijpelijk. Ik zou ook niet willen beweren dat de advocaten niet oprecht zijn, maar men kan toch wel proberen de maatschappelijke en psychologische achtergrond van de houding van een bepaalde groep te verklaren en tegelijk erkennen dat de leden van die groep in alle oprechtheid geloven in de juistheid van hun eigen argumenten.

Maar het ontwerp brengt de vrije advocatenkeuze in het gedrang, zegt de heer Doeleman. Ik moet eerlijk bekennen dat ik dit argument nooit heb begrepen. Bij de tegenwoordige regeling bestaat evenmin vrije advocatenkeuze. De advocaten worden bij toerbeurt aangewezen. Zou een bepaalde advocaat een bepaalde prodeaan uit belangstelling voor diens persoon of zaak, graag willen helpen, dan kan dat, maar onder het nieuwe ontwerp kan dat ook. Het ontwerp bepaalt n.l. uitdrukkelijk dat de zaak kan worden verwezen naar een niet-medewerker van het bureau, indien deze bereid is de zaak zonder betaling te behartigen.

Een ander bezwaar van mr. Doeleman is de angst dat de draagkrachtgrens zal gaan stijgen, zodat de bureaus steeds meer en de andere advocaten steeds minder betalende cliënten zullen hebben. Ik zou willen antwoorden: als nu ergens het directe belang van de advocaten spreekt is het hier. Overigens zie ik het rijk nog niet zo bijzonder scheutig, dat het op onverantwoorde wijze rechtsbijstand zou gaan verlenen.

Maar die medewerkers van de bureaus krijgen het veel te druk, als ze naast hun eigen praktijk ook nog medewerker moeten zijn, zegt mr. Menalda. Als het aantal zaken groot is, zal ook het aantal medewerkers moeten stijgen. Ik kan mij voorstellen dat in een enkele streek het erop neer zal komen dat bijna alle advocaten ook medewerker van het bureau zijn, op dezelfde wijze als de artsen uit een bepaalde streek ook allen aan een fonds verbonden zijn. Maar wat voor bezwaar steekt daarin?

Ik heb niet de illusie mijn tegenstanders te hebben overtuigd. Daarvoor is er een te groot verschil in beschouwingswijze, dat, naar ik vermoed, hoofdzakelijk zijn oorzaak vindt in het feit, dat de beide inzenders zelf tot de advocatuur behoren of daarmee nauw verwant zijn, en ik dat niet ben. Overigens erken ik graag dat ook mijn motieven in belangrijke mate worden bepaald door mijn maatschappelijke situatie. Aan de lezers laten wij het oordeel!

MR. H. SINGER-DEKKER

Kabinetsformatie en Nieuw-Guinea

Een van de struikelblokken van dr. Drees' mislukte formatiepoging – we hebben het in de kranten kunnen lezen – is het verlangen van de KVP geweest naar meer armslag voor missie en zending in Nederlands Nieuw-Guinea. Het woord „armslag” is goed gevonden. In eerste instantie doet het aan vrijheid denken. En iedereen is immers voor vrijheid in het algemeen, dus is men gauw geneigd deze bijzondere eis van vrijheid der geloofsverkoondiging aan-nemelijk en aanvaardbaar te achten.

De weinigen, die even hebben doorgedacht, zullen toch de wenkbrauwen hebben gefronst. Er is immers vrijheid van prediking op Nieuw-Guinea? Missie en zending maken van deze vrijheid immers allang een ruim gebruik? Wil men nog meer en wat wil men dan precies?

De meer verborgen bedoeling van de KVP schuilt in een bijbetekenis of betekenisnuance van het woord „armslag”, nl. macht. Deze bedoeling is door het dagblad „Trouw”, hier een onverdachte getuige, duidelijk uitgesproken. De katholieken eisen inschakeling van de kerk bij het burgerlijk bestuur der primitieve stammen. Duidelijker gezegd: de missionaris of zendeling wil de volledige zeggenschap over de papoea's, die hij zich voorneemt te bekeren, desnoods met steun van de „sterke arm”.

Een principieel „neen” hebben de niet-konfessionele partijen hier niet laten horen. Dit is tekenend voor hun houding. Er is hier meer in het geding, dan louter geestelijke vrijheid. Er is hier een belangrijker zaak aan de orde, dan toeteren op zondag of lijkverbranden met ge-

meentesteun. Wat hier wordt bedreigd is de doodgewone alledaagse vrijheid van de papoea om onder eigen stamhoofden naar inlandse zede te leven.

Het is zeer jammer, dat over handel en wandel van de missionarissen onder onze z.g. onbeschaafde medeburgers zo weinig van betrouwbare zijde bekend wordt. Dat weinige is treurig. Een katholieke onderwijzeres, werkzaam bij het ongelooflijk dure, ongelooflijk inefficiënte onderwijssysteem dat op staatskosten aldaar uit de grond gestampt wordt, deelde mij mee, dat men – om aan leerlingen te komen – de papoeakinderen met beloften of belachelijke geschenken van de ouders weet los te krijgen. Even later heeft zo'n papoeavader of -moeder gewoonlijk spijt. Men geeft de kinderen dan niet terug. Alweer een onverdacht getuige. Andere berichtgevers weten te melden van het verbranden der voorouderbeelden, in het algemeen de vernietiging der eigen beschavingsvormen.

Misschien sturen wij over enkele jaren museumdirekteuren – weer op staatskosten, in dure expeditie – naar de binnenlanden om de laatste stukken van oorspronkelijke houtsnijkunst, aan de vernielwoede der geloofsverkondigers en hun kersverse discipelen ontsnapt, op te sporen ten einde ze hier in glazen vitrines bij te zetten. Nederland mag dan getuigen, dat het zijn kulturele taak vervuld zal hebben. En van de humanisten zal men dan terecht kunnen zeggen, dat hun neuzen bloedden of dat ze deden alsof.

J. NEDERKOORN

Is de gelovige een slecht verliezer?

In uw blad, dat ik steeds met veel belangstelling en niet zelden met instemming lees, vond ik in het nummer van 21 juli (eerste kolom, onderaan) een zinnetje dat ik zeer weinig kan waarderen. Daar werd geschreven: „... maar het lijkt mij buiten kijf dat de gelovige een slechte verliezer is...” Had er gestaan dat gelovigen vaak slechte verliezers zijn, dan had ik gezwegen, want dát zou allerminst uitsluiten dat niet-gelovigen ook vaak slechte verliezers zijn: er zijn niet veel mensen, die de geestelijke adel bezitten van tegen verlies te kunnen.

Zou men echter de gelovigen als groep willen betichten van de genoemde ondeugd, dan zou

Kankerbestrijding

Het Koningin Wilhelmina Fonds voor de kankerbestrijding vraagt aandacht voor de kollekte, welke eind augustus en begin september overal in het land wordt gehouden.

Door wetenschappelijke onderzoekers over de gehele wereld wordt telkens weer een kleine vooruitgang bereikt op de weg naar de „vrijheid van kanker”. Er moet evenwel nog enorm veel méér werk worden verricht en dat is kostbaar. Evenzeer moet de gedachte aan het onnoemelijk grote leed, dat kanker iedere dag veroorzaakt, ons allen tot offervaardigheid aansporen. De lijdende medemens en de wetenschappelijke onderzoekers zijn onze steun waard. Kankerbestrijding is ons aller plicht.

Moge niemand hierin achterblijven en uit liefde tot de naaste gehoor geven aan het eenvoudige verzoek: „Laat dit jaar uw dubbelte een kwartje zijn”. Bestrijdt het leed, dat kanker heet!

ik mij moeten verzetten. Zeker kan de binding aan een complex van gedachten de afzonderlijke mens stuwen tot het wrange sentiment van révolte tegen het lot dat hem deed verliezen. Maar het is mijn vaste overtuiging dat er andere complexen zijn, vele andere, die niet minder stuwen tot dit soort egoïsme. Ik denk aan sterke politieke bindingen; ik denk aan zekere groepen welke avers zijn van alles wat maar naar geloof zweemt en die niets kunnen verdragen van „de gelovigen”. Maar mijn hoofdbezwaar gaat tegen de generalisering in de door mij geciteerde zin. Er zijn gelovigen, die zo ruim zijn in hun geestelijke levensinstelling, dat zij zich volledig bevrijd hebben van het benauwde en dwingende, het krampachtige van alles wat op een complexdwang zou lijken. Ja, juist het geloof is voor de zulken een bevrijdende kracht, welke hen uittilt boven de bekrompenheden van op eigen behoud bedachte dwangbindingen.

Maar het meest voel ik voor een andere generalisering. Voor deze: de meeste mensen, van welke geestelijke of politieke of levensbeschouwelijke modaliteit ook, zijn slechte verliezers.

H. VAN LUNZEN (ODOORN)

REKTIKATIE

In de „persoonlijke verklaring”, die dr. G. W. Huygens in het nummer van 21 juli publiceerde, is een storende zetfout blijven staan. Dr. Huygens had n.l. geschreven: „Ik heb de zaak (Dirkzwager) n.l. in de aanvang geen ogenblik au sérieux genomen; wat ik weergaf was, mag ik wel zeggen, de mening van de „man in the street”. De woorden „geen ogenblik” zijn uit deze zin weggefallen, zodat hij in tegendeel omsloeg. Voor deze vergissing onze ekskuses.

Redactie

Slechts één

nieuwe abonné op

„Mens en Wereld”

moet U winnen om het bekende portret van Erasmus – gedrukt in vier kleuren – cadeau te krijgen

Dit is toch niet moeilijk!

Een gesprek van vijf minuten met een H.V.-lid of een geestverwant is meestal voldoende. Laat hun ons vernieuwde blad zien

U schrijft een briefkaart

naar het Centraal Bureau,
Bleyenburgerstraat 1, Utrecht
en dát zorgt voor de rest:

U ontvangt uw plaat

en de nieuwe abonné
„Mens en Wereld”
èn de plaat

DOE HET NOG VANDAAG

VREDESACTIE

Radicaal Pacifistisch Maandblad
onder redactie van Dr W. J. Jong en
H. Kuysten. Administratie-adres:
Postbus 246, Rotterdam. Postgiro 445129
Abonnementsprijs f 3,— per jaar

Testamentaire Beschikking

★

Degenen die het Humanistisch Verbond willen gedenken bij testamentaire beschikking, verzoeken wij daartoe de volgende vorm te kiezen:

‘Ik vermaak aan het Humanistisch Verbond te Utrecht de som van
uit te keren binnen maanden na
mijn overlijden, vrij van alle kosten en
rechten’.

MENS EN WERELD

verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredakteur: dr. H. Bonger. Redaktie-
sekreteris: J. van Straten, Goethelaan 73,
Utrecht. Telefoon: 21563. Administratie
en advertenties: Bleyenburgerstraat 1,
Utrecht. Tel.: 10163. Postgiro 304.960,
t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht.
Advertentietarieven op aanvraag. Kleine
advertenties: f 1,— per regel. Abonne-
mentsprijs: voor leden van het Huma-
nistisch Verbond f 3,50 p. jaar, voor niet-
leden f 6,—. Buitenland f 6,50. Losse
nummers: f 0,20.

Indien U zich in de rijen der humanisten heeft geschaard en bovendien lid is van de P. v. d. A.

sluit U dan aan bij de
**HUMANISTISCHE
WERKGEMEENSCHAP**
in de Partij van de Arbeid!

Vraagt U eens een proefnummer van ons maandblad „Vernieuwing”

Het secretariaat der H.W.G.,
Haagweg 210, Leiden,
verstreckt U gaarne inlichtingen

Laagontwikkelde gebieden

Over dit belangwekkende en actuele onderwerp is een rapport uitgebracht door de Commissie Mens en Maatschappij van het Humanistisch Verbond

Prijs 25 cent

Bestellingen te richten aan:

Centraal Bureau Humanistisch Verbond,
Bleyenburgerstraat 1, Utrecht,
Postgiro 304960, Telefoon 10163

Jong meisje, b.b.h.h., zoekt per sept. a.s.

kamer in Amsterdam

(zonder pension, bij voorkeur met c. v.)
Aanbiedingen van geestverwanten worden gaarne ingewacht bij

Secretariaat Gemeenschap Nijmegen
Prof. Schrijnenstraat 15, telef. 26433

DE LIBERTIJN, MAANDBLAD VAN DE H. J. G.

1936

19 juli

1956

SPANJENUMMER

ter gelegenheid van het feit, dat 20 jaar geleden de Spaanse burgeroorlog uitbrak.

Aan dit speciale nummer werken mede: ALBERT CAMUS, PABLO CASALS, Dr. G. J. GEERS,
J. MARTINEZ GUERRICABEITIA, Ds. G. NUTBEY, AUGUSTIN SOUCY,
Een student aan de universiteit van Madrid

Voor de normale prijs van f 0,25

Bestellingen postgiro 584802 t.n.v. de penningmeester H.J.G. te Rotterdam

CREMATIE

Het lidmaatschap der Vereniging voor Facultatieve Lijkverbranding geeft recht op toepassing van lage crematie-tarieven. Gezinscontributie minimaal f 3.— per jaar.

De Vereniging bemiddelt voor gezinsverzekering op speciale voorwaarden.

Alle gewenste inlichtingen:

Hoofdkantoor Riouwstr. 186, Tel. 554797, 's-Gravenhage

IPHIGENEIA IN ARGOS

het bekende blijspel in vier bedrijven van
Prof. Dr. LIBBE VAN DER WAL

PRIJS f 3,50

Bestellingen te zenden aan:

Centraal Bureau Humanistisch Verbond
Bleyenburgerstraat 1, Utrecht
Telefoon 10163 - Postgiro 304960

Bejaardenbijeenkomst in „De Ark”

Van 15-22 september a.s. wordt in „De Ark” een vakantieweek voor bejaarden gehouden onder leiding van de heer en mevr. v. d. Dijk.

Er staan o.a. enkele bustochten, wandelingen, een lezing, een filmavond en een bonte avond op het programma. De prijs bedraagt f 35.—, exclusief kosten voor excursies.

1-persoonskamers zijn niet meer beschikbaar, wel kamers voor echtparen en voor 2 of 3 dames of heren.

Aanmeldingen te richten tot

„De Ark”, Belvédèrelaan 14
Nunspeet, tel. 03412-2404

NEDERLANDSE WERKGEMEENSCHAP VOOR INDIVIDUALPSYCHOLOGIE

Leergang Individualpsychologie te Amsterdam

2-jaarlijkse cursus op maandagavonden, die een grondslag legt tot het begrijpen en oplossen van conflicten en moeilijkheden in de dagelijkse omgang met kinderen en volwassenen

Aanvang der cursus 24 september 1956 om 19 uur

Opgave en nadere inlichtingen bij: M. A. Heyligers-van der Sijp
Gerrit v. d. Veenstraat 51bv - Amsterdam-Z. - Telefoon 720881

Wed., verpleegster,

zoekt kennismaking

met besch. ontw. Heer, tot plm. 65 jaar;
doel: harmonisch huwelijk.

Brieven onder no. aug. 1, bur. van dit blad

Het Humanistisch Thuisfront

heeft UW steun nodig!

Wordt daarom kontribuant door f 2,50 te storten
op rekening 523634 van het

HUMANISTISCH THUISFRONT
Hekelveld 16, te Amsterdam

De kerkelijken zorgen voor hun wezen door het instandhouden van weeshuizen etc.

Buiten-kerkelijken zorgen voor hun wezen door zich aan te sluiten bij de

WEEZENKAS

Vereniging op de grondslag van het beginsel „Opvoeding zonder geloofsdogma”

Inlichtingen omtrent het lidmaatschap
bij de Sekretaris W. DE HAAS,
Adm. de Ruyterweg 234, Amsterdam-W.